OIKEUSMINISTERIÖ

VASTINE HE 252/2016 vp OM 1/61/2014

Kriminaalipoliittinen osasto
Hallitusneuvos
Ulla Mohell

5.4.2017

Lakivaliokunnalle

OIKEUSMINISTERIÖN VASTINE LAKIVALIOKUNNALLE HALLITUKSEN ESITYKSESTÄ EDUSKUNNALLE TUTKINTAVANKEUDEN VAIHTOEHTOJA JA JÄRJESTÄMISTÄ KOSKEVAKSI LAINSÄÄDÄNNÖKSI (HE 252/2016 vp) SAATUJEN LAUSUNTOJEN JOHDOSTA

Oikeusministeriön käytössä on ollut eduskunnan oikeusasiamiehen, valtiovarainministeriön, sisäministeriön, Turun hovioikeuden, Pirkanmaan käräjäoikeuden, Lapin käräjäoikeuden, Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön, Valtakunnansyyttäjänviraston, Poliisihallituksen, Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen, Itä-Uudenmaan syyttäjänviraston, Vantaan vankilan, Oulun vankilan, Helsingin poliisilaitoksen, Lapin poliisilaitoksen, Suomen Asianajajaliiton, Kriminaalihuollon tukisäätiön (KRITS), Vankilavirkailijain Liitto VVL ry:n sekä Lapin yliopiston professori Mikko Vuorenpään lausunnot.

Oikeusministeriö toteaa, ettei valtiovarainministeriön, sisäministeriön, Vantaan vankilan lausunnoissa esitetä muutoksia lakiehdotuksiin, joten näitä lausuntoja ei käsitellä tässä vastineessa enemmälti.

Oikeusministeriö korostaa aluksi, että hallituksen esitys ja ehdotetut säännökset perustuvat laaja-alaisen työryhmän yksimieliseen mietintöön sekä työryhmää johtaneen ohjausryhmän yksimielisiin kannanottoihin. Ohjausryhmään kuuluivat edustajat sisäministeriön poliisiosaston, oikeusministeriön kriminaalipoliittisen osaston, Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön ja Poliisihallituksen korkeimmasta johdosta. Työryhmän mietintö ja sen pohjalta valmisteltu hallituksen esitys ovat lisäksi olleet laajalla lausuntokierroksella.

1. Tutkinta-aresti (pakkokeinolain 2 luku)

Tutkinta-arestin enimmäisrangaistuksen pituus (pakkokeinolain 2 luvun 12 a §)

Eduskunnan oikeusasiamies esittää, että hallituksen esityksessä olisi tullut perustella, miksi tutkinta-aresti on rajattu alle kahden vuoden tuomioihin. *Suomen Asianajajaliitto* toteaa, että tutkinta-aresti olisi käyttökelpoinen myös kahta vuotta ankarammin rangaistavissa teoissa välittömän vangitsemisen sijasta, esimerkiksi talousrikoksissa.

Käyntiosoite	Postiosoite	Puhelin	Faksi	Sähköpostiosoite
Eteläesplanadi 10 HELSINKI	PL 25 00023 VALTIONEUVOSTO	02951 6001	09 1606 7730	oikeusministerio@om.fi

Oikeusministeriö toteaa, että esitystä valmisteltaessa selvitettiin mahdollisuutta ulottaa tutkinta-aresti tutkintavankeuden vaihtoehdoksi myös kahden vuoden ja tätä pidemmissä vankeusrangaistuksissa. Nimenomaan talousrikokset, joissa rangaistukset ovat usein pitkiä, olivat esillä asiaa selviteltäessä.

Yleisen enimmäisrajan nostaminen esimerkiksi kolmeen tai neljään vuoteen olisi tuonut soveltamisen piiriin sellaisia törkeitä rikoksia, joissa henkilön määrääminen tutkinta-arestiin käräjäoikeuden syylliseksi julistavan ratkaisun jälkeen saattaisi olla ongelmallista uhrin oikeuksien ja turvallisuuden sekä yleisen oikeustajun näkökulmasta.

Valmistelussa selvitettiin myös vaihtoehtoa, jonka mukaan kahden vuoden rajaa laskettaessa otettaisiin huomioon rikoslain 6 luvun 13 §:n vähennys eli aika laskettaisiin suorittamatta olevan vankeusrangaistuksen pituuden perusteella. Tätä vaihtoehtoa pidettiin ongelmallisena tuomittujen yhdenvertaisen kohtelun näkökulmasta, minkä lisäksi soveltaminen olisi voinut muodostua monimutkaiseksi ja ennalta arvaamattomaksi.

Enimmäisrajassa päädyttiin ehdotettuun eli alle kahden vuoden tuomioihin edellä mainittujen syiden lisäksi myös sen vuoksi, että tutkinta-arestin määräämisestä ja toimeenpanosta katsottiin tarpeellisena ensin saada käytännön kokemuksia. Käytännön kokemusten pohjalta tätä pakkokeinoa voidaan tulevaisuudessa kehittää esimerkiksi ulottamalla tutkinta-arestiin määräämisen mahdollisuus myös ehdotettua pidempiin vankeusrangaistuksiin.

Oikeusministeriö korostaa lisäksi, että tuomioistuimella on edelleen mahdollisuus määrätä tuomittu matkustuskieltoon. Matkustuskieltoa voidaan siten käyttää esimerkiksi talousrikoksissa. Näistä syistä *oikeusministeriö* ei pidä ehdotusta perusteltuna.

Tutkinta-arestin määrääminen (pakkokeinolain 2 luvun 12 a §:n 1 momentti)

Professori Mikko Vuorenpää Lapin yliopistosta toteaa, että ehdotetun pakkokeinolain 12 a §:n 1 momentin viimeisestä lauseesta ei selviä, edellyttääkö tutkinta-arestin määrääminen rikosasiassa vangitulle henkilölle syyttäjän tai asianomistajan vaatimusta. Sama epäselvyys on matkustuskiellon osalta pakkokeinolain 5 luvun 9 §:n 3 momentissa.

Oikeusministeriö toteaa, että tutkinta-arestiin määrääminen edellyttää aina syyttäjän tai asianomistajan vaatimusta vangitsemisesta, joten tuomioistuimella ei ole toimivaltaa oma-aloitteisesti määrätä tutkinta-arestia. Ehdotettu säännös vastaa asiallisesti voimassa olevan pakkokeinolain 5 luvun 9 §:n 3 momentin sääntelyä ja vakiintunutta käytäntöä. Säännös koskee tilannetta, jossa tuomioistuin ratkaisee syyteasian. Tällöin vangitsemista tai vangittuna pitämistä vaatii syyttäjä tai asianomistaja. Ratkaisu tuomitun tutkinta-arestista on voimassa, kunnes rangaistuksen täytäntöönpano alkaa tai ylempi tuomioistuin päättää toisin (ehdotettu 12 c §:n 3 momentti Turun hovioikeuden ehdottaman täsmennyksen jälkeen). *Oikeusministeriön* käsityksen mukaan Vuorenpään lausunto ei anna aihetta säännösten muuttamiseen.

Selvitys tutkinta-arestista (pakkokeinolain 2 luvun 12 a §:n 3 momentti)

Rikosseuraamuslaitoksen Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue esittää, että 2 luvun 12 a §:ssä tarkoitetun selvityksen tekisi viranomainen, jotta selvitys on puolueeton ja tasalaatuinen.

Oikeusministeriö toteaa, että esitystä valmisteltaessa on myös harkittu sitä, että selvityksen tekisi viranomainen esimerkiksi Rikosseuraamuslaitos. Virallisen ja määrämuotoisen selvityksen laatiminen olisi kuitenkin hidastanut määräämismenettelyä huomattavasti. Esimerkiksi valvontarangaistukseen soveltumista koskeva selvitys vie käytännössä noin kaksi kuukautta ja yhdyskuntapalvelua koskeva selvitys 30 päivästä 45 päivään. Virallisen selvityksen vaatima aika olisi saattanut aiheuttaa, että alioikeudessa tuomittu vangittaisiin tai jouduttaisiin pitämään vangittuna pitkiäkin aikoja selvityksen tekemistä varten. Menettelyn tulee olla nopea ja sujuva.

Selvityksen esittäminen on myös vastaajan edun mukaista, koska edellytysten täyttyessä tuomioistuin voi vangitsemisen sijasta soveltaa lievempää pakkokeinoa. Varsinaisen vangitsemisvaatimuksen esittää syyttäjä tai asianomistaja. Näillä perusteilla päädyttiin ehdotettuun ratkaisuun, jossa selvityksen esittää pääosin tuomittu, hänen asiamiehensä tai puolustajansa. Ei ole myöskään aihetta epäillä, ettei tällä tavoin saataisi riittävää selvitystä. Lisäksi menettely vastaisi nykyistä menettelyä matkustuskiellon määräämisessä.

Tutkinta-arestin ja matkustuskiellon vuorokausirajat (pakkokeinolain 12 b ja 5 luvun 2 a §)

Suomen Asianajajaliitto esittää, että asunnossa pysymisen enimmäismäärä, 22 tuntia, pitäisi laskea kohtuulliselle tasolle.

Oikeusministeriö toteaa, että tuntimäärän asettaminen on tuomioistuimen harkinnassa. Tuntimäärään vaikuttavat rikoksesta epäillyn tai tuomitun henkilökohtaiset olosuhteet ja tarve liikkua asunnon ulkopuolella työn, opiskelun tai muuhun näihin rinnastettavan seikan nojalla. Joissakin, vaikka käytännössä luultavasti hyvin harvoissa, tilanteissa jopa yli 20 tunnin asunnossa pysymisen velvoite voisi olla tarpeen. Tällaisissakin tilanteissa nämä pakkokeinot olisivat tutkintavankeutta lievempiä. Koska rikoksesta epäiltyjen ja tuomittujen henkilökohtaiset ominaisuudet ja tarve liikkua asunnon ulkopuolella vaihtelevat suuresti, tuomioistuimella tulisi olla varsin laaja harkintavalta myös asunnossa pysymisen velvollisuuden määräämisessä. Oikeusministeriö korostaa lisäksi, että molempiin pakkokeinoihin sitoutuminen perustuu rikoksesta epäillyn tai tuomitun suostumukseen. On myös huomattava, että tehostetussa matkustuskiellossa asunnossa pysymisen velvoite olisi kokonaisuudessaan tuomioistuimen harkinnassa. *Oikeusministeriö* katsoo, ettei ehdotettua tuntimäärää tulisi muuttaa.

Tutkinta-arestin määräävä tuomioistuin (pakkokeinolain 2 luvun 12 c §)

Turun hovioikeus katsoo, ettei toimivaltaista tuomioistuinta koskeva ehdotettu sääntely ole kaikilta osin hyväksyttävissä. Ehdotettuihin säännöksiin ei kuulu erillistä toimivaltuussäännöstä. Vapauteen kohdistuvien pakkokeinojen käyttäminen kuuluu sille tuomioistuimelle, jossa syyteasia on vireillä. Ehdotettu 2 luvun 2 c §:n 3 momentti tulee muuttaa vastaamaan 2 luvun 12 §:n 2 momenttia ja 5 luvun 9 §:n 3 momenttia.

Oikeusministeriö pitää Turun hovioikeuden ehdotusta perusteltuna ja ehdottaa, että ehdotettua 2 luvun 2 c §:n 3 momenttia muutetaan seuraavasti:

> Ratkaisu tuomitun tutkinta-arestista on voimassa, kunnes rangaistuksen täytäntöönpano alkaa tai *ylempi tuomioistuin päättää toisin.*

Tutkinta-arestista ilmoittaminen (pakkokeinolain 2 luvun 2 c §)

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, ettei tutkinta-arestiin määräämisen ilmoittamisesta vankilaan ole säännöksiä eikä laissa ole myöskään valtuussäännöstä, joka oikeuttaisi tarkempien säännösten ja määräysten antamiseen. Tästä syystä vapauttaminen saattaa lykkääntyä.

Oikeusministeriö toteaa, että tällainen valtuussäännös on pakkokeinolain 11 luvun 4 §:n 6 kohdassa ja 4 §:n 2 momentissa. Tarkoituksena on, että tällaiset ilmoitukset lähetettäisiin pääosin tietojärjestelmien välityksellä.

Ratkaisu tutkinta-arestista (pakkokeinolain 2 luvun 12 c §)

Rikosseuraamuslaitoksen Itä- ja *Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue* ehdottaa, että karttamisvaaran vuoksi tutkinta-arestiin määrätyn velvollisuus ottaa yhteyttä Rikosseuraamuslaitokseen olisi lyhyempi kuin seitsemän vuorokautta ja siinä voitaisiin käyttää puhelintiedonantoa.

Oikeusministeriö toteaa, että seitsemän vuorokautta on enimmäisaika, ja yhteydenotto voi tapahtua aikaisemminkin.

Päättäessään tutkinta-arestista tuomioistuimen on harkittava huolellisesti tutkinta-arestin edellytyksiä ja velvollisuuksien noudattamisen todennäköisyyttä. Ehdotetun säännöksen mukaan tutkinta-arestin edellytyksenä on muun muassa, että tuomitun henkilökohtaisten olosuhteiden ja muiden seikkojen perusteella pidetään todennäköisenä, että tuomittu noudattaa hänelle asetettuja velvollisuuksia. Näistä syistä tutkinta-arestiin tuskin määrätään tuomittuja, jotka välttelevät tutkinta-arestin toimeenpanon aloittamista. Nopea yhteydenotto on myös tutkinta-arestiin määrätyn etu, sillä toimeenpanon aloittamisesta alkaa kulua aika, joka voidaan ottaa huomioon rikoslain 6 luvun 13 §:ssä tarkoitettuna vähennyksenä. Lisäksi tutkinta-arestiin määrätyn omassa intressissä on vangitsemisen välttämiseksi ottaa yhteyttä Rikosseuraamuslaitokseen. Yhteydenotto puhelimitse ei riitä, sillä tutkinta-arestin toimeenpanon aloittaminen edellyttää teknisen välineen kiinnittämistä tuomitun ylle. Oikeusministeriön käsityksen mukaan ehdotus ei anna aihetta muutoksiin.

Tutkinta-arestiin määrätyn yleiset velvollisuudet (**pakkokeinolain 2 luvun 12 g §)**

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että tutkinta-arestin valvonnan sisältö ja valvontatapaamisten tarkoitus jää epäselväksi ja tukipartion toimivaltuudet eroavat tutkinta-arestin toimeenpanossa ja valvotun koevapauden ja valvontarangaistuksen täytäntöönpanossa.

Oikeusministeriö toteaa, että tutkinta-arestin valvonnan suorittamisesta on tarkoitus antaa tarkemmat säännökset Rikosseuraamuslaitoksen määräyksellä pakkokeinolain 11 luvun 4 §:n 2 momentin valtuussäännöksen nojalla. Oikeusministeriön käsityksen mukaan pakkokeinon toimeenpanon ja rangaistuksen täytäntöönpanon tuleekin poiketa toisistaan niiden erilaisen tarkoituksen vuoksi. *Oikeusministeriö* katsoo, ettei ehdotus anna aihetta muutoksiin.

Päihteettömyysvelvoite tutkinta-arestissa ja tehostetussa matkustuskiellossa

Oulun vankila toteaa, että tutkintavangeiksi määrätyt vangit ovat epäreilussa asemassa, koska he eivät saa käyttää päihteitä, kun taas tutkinta-arestiin määrätyillä ei ole päihteettömyysvelvoitetta. *Vankilavirkailijainliitto VVL ry* toteaa, että päihteettömyysvaatimus ei sisälly tutkinta-arestiin eikä tehostettuun matkustuskieltoon. Suurella osalla tuomituista on päihdeongelma ja päihdeongelmat ovat välillinen tai suora syy rikokseen. Tutkinta-arestiin tulisi sisältyä ehdoton päihteettömyysvelvoite.

Oikeusministeriö toteaa, että ehdotetun 2 luvun 12 a §:n ja 5 luvun 12 a §:n mukaan tutkinta-arestin ja tehostetun matkustuskiellon edellytyksenä on muun muassa, että tuomitun/rikoksesta epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden ja muiden seikkojen perustella voidaan pitää todennäköisenä, että tuomittu/rikoksesta epäilty noudattaa hänelle asetettuja velvollisuuksia. On selvää, että noudattamisen todennäköisyyttä harkitessaan tuomioistuimen on kiinnitettävä huomiota mahdolliseen päihteiden ongelmakäyttöön, joka voi ilmetä itse rikoksesta taikka rikoksesta epäillyn tai tuomitun henkilökohtaisista olosuhteista. Jos esimerkiksi rikos tai rikokset on tehty päihteiden vaikutuksen alaisena, velvollisuuksien noudattamisen todennäköisyyttä on harkittava erityisen tarkasti. Jos rikoksesta epäillyllä tai tuomitulla on päihdeongelmia, tutkintavankeuden vaihtoehtojen edellytykset eivät pääsääntöisesti täyty.

Tutkinta-arestiin voidaan kuitenkin liittää useita velvollisuuksia, joilla käytännössä voivat estää päihteiden käytön. Tällaisista velvollisuuksista säädettäisiin ehdotetussa 2 luvun 12 b §:ssä ja 5 luvun 2 a §:ssä ja säädetään myös voimassa olevassa 5 luvun 2 §:ssä. Tällainen velvollisuus on esimerkiksi velvoite oleskella sairaalassa tai laitoksessa, jossa rikoksesta epäilty tai tuomittu on tai johon hänet otetaan.

Hallituksen esityksen valmistelussa on ollut tiedossa, että tuomittujen ja rikoksesta epäiltyjen päihdeongelmat vähentävät tutkinta-arestiin ja tehostettuun matkustuskieltoon soveltuvien henkilöiden määrää. Absoluuttista päihteettömyysvelvoitetta ei kuitenkaan pidetä tarpeellisena eikä tarkoituksenmukaisena. Ongelmaksi muodostuisi esimerkiksi tilanne, jossa puhallusnäyte osoittaisi hyvin lievää ja vähäisestä alkoholimäärästä saatua päihtymystä, jolla ei kuitenkaan olisi mitään haitallista vaikutusta tutkinta-arestiin tai tehostettuun matkustuskieltoon liittyvien velvollisuuksien noudattamiseen. Tällainen tiukka velvoite aiheuttaisi useita vangitsemisia hyvin vähäisinä pidettävien rikkeiden perusteella. Lisäksi on huomattava, että ehdotettu sääntely vastaa tältä osin voimassa olevaa matkustuskieltoa koskevaa sääntelyä. *Oikeusministeriön* käsityksen mukaan huomautukset eivät anna aihetta muutoksiin.

Tutkinnanjohtajan kuuleminen (pakkokeinolain 2 luvun 12 h)

Eduskunnan oikeusasiamies katsoo, että on epäselvää, miksei tutkinta-arestin poikkeuslupaa harkitessa enää tarvitse kuulla tutkinnanjohtajaa.

Oikeusministeriö toteaa, ettei tällainen kuuleminen ole enää tarpeen alioikeuden syylliseksi toteavan ratkaisun jälkeen.

Velvollisuuksien rikkominen, toimivaltainen tuomioistuin (pakkokeinolain 2 luvun 12 i §)

Turun hovioikeus lausuu, että vangitsemista ja velvollisuuksien rikkomista koskevan asian käsittelisi ehdotuksen mukaan käräjäoikeus. Kysymystä toimivaltaisesta tuomioistuimesta voidaan hovioikeuden käsityksen mukaan perustellusti arvioida kahdella tavalla. Hovioikeuden lausunnossakin nähdään kuitenkin perusteita sille, että velvollisuuksien rikkomista koskevan asian käsittelee lähtökohtaisesti käräjäoikeus. Velvollisuuksien rikkomisen vuoksi tapahtuvassa vangitsemisessa on kysymys poikkeustilanteesta, jossa pakkokeinon käytön edellytykset on jo aiemmin harkittu ja jossa tuolloin valittua pakkokeinoa on rikottu ja tuo rikkomus muodostaa perusteen vangitsemisvaatimukselle. Ehdotettu sääntely vaikuttaisi hovioikeuden mukaan tästä näkökulmasta tarkasteltuna perustellulta ja olisi sopusoinnussa myös sen oikeusastejärjestyksestä johtuvan periaatteen kanssa, että pakkokeinoasia (tutkinta-arestin velvollisuuksien rikkomiseen liittyvä vangitsemisasia) tulisi ensiasteena käsitellä käräjäoikeudessa ja hovioikeuden tulisi olla muutoksenhakuaste. Toisaalta pakkokeinolain 5 luvun 11 §:ssä olevan viittaussäännös lain 3 luvun 18 §:ään näyttää kuitenkin aiheuttavan sen, että käräjäoikeuden tuomiossa määrätyn matkustuskiellon rikkomisen käsittely kuuluu hovioikeudelle. Sääntelyä tulisi täsmentää.

Oikeusministeriö toteaa, että hovioikeuden lausunnossa on tuotu esiin niitä näkökohtia, joiden perusteella rikkomusten käsittelyn tulisi ensiasteena tapahtua käräjäoikeudessa. Tätä voidaan perustella myös sillä, että asiat ovat usein kiireellisiä, ja ainoastaan käräjäoikeuksissa on järjestetty päivystys. On myös huomattava, että tutkinta-arestia ei välttämättä rikota asiassa, joka on hovioikeuden käsiteltävänä. Tutkinta-arestiin määrätyt eivät kaikissa tapauksissa valita pääasiassa hovioikeuteen. Sellaisessa tilanteessa rikkomisasian saattaminen suoraan hovioikeuden käsiteltäväksi olisi oikeusastejärjestyksen näkökulmasta erikoista. Tämän vuoksi oikeusministeriö katsoo, ettei rikkomisasioiden käsittelyä tulisi säätää lähtökohtaisesti hovioikeuden käsiteltäväksi. On myös huomattava, että jos vastaaja pidätetään muutoksenhakuteitse ylemmän tuomioistuimen tutkittavaksi saatetussa asiassa, vaatimus pidätetyn vangitsemisesta on tehtävä ylemmälle tuomioistuimelle eli siis hovioikeudelle pakkokeinolain 3 luvun 18 §:n 2 momentin mukaisesti.

Lisäksi pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n viittaussäännöksessä viitataan 3 luvun 1 §:ään, mikä tarkoittaa matkustuskiellon rikkomisasian käsittelyä käräjäoikeudessa. Pakkokeinolain 5 luvun 11 § koskee sanamuotonsa mukaisesti myös tuomioistuimen tuomitsemisen yhteydessä määräämää 5 luvun 1 §:n mukaista (tavallista) matkustuskieltoa. Asiallisesti ehdotettu sääntely johtaisi siis tuomioistuimen tuomitsemisen yhteydessä määräämän matkustuskiellon ja tuomioistuimen tuomitsemisen yhteydessä määräämään tutkinta-arestin osalta samaan lopputulokseen sen suhteen, mikä tuomioistuin käsittelisi rikkomisasian. Ehdotettu sääntelytekniikka olisi erilainen, koska matkustuskiellon osalta asia ratkeaa viittauksen kautta ja tutkinta-arestin osalta suoralla tuomioistuimen toteamisella laissa. On kuitenkin huomattava, että matkustuskieltoa ja tutkinta-arestia koskevat säännökset muutenkin poikkeavat toisistaan asian luonteen vuoksi eikä kaikilta osin ole mahdollista noudattaa yhteneväistä sääntelytekniikkaa.

Käräjäoikeuden vangitsemisasiassa tekemästä ratkaisusta voidaan velvollisuuksien rikkomistapauksessa kannella hovioikeuteen.

Oikeusministeriö katsoo, ettei hovioikeuden lausunto tältä osin aiheuta muutosta ehdotettuun sääntelyyn.

Tutkinta-arestia koskevan vaatimuksen esittäminen (pakkokeinolain 3 luvun 18 §)

Turun hovioikeus katsoo, että tutkinta-arestia koskeva vaatimus tulee voida esittää ja ratkaista ensi asteena vasta hovioikeudessakin kuten nykyisin matkustuskieltoa ja vangitsemista koskeva vaatimus. Tarve vaatimuksen esittämiseen saattaa ilmetä vasta hovioikeuskäsittelyn aikana.

Oikeusministeriö yhtyy Turun hovioikeuden lausuntoon tältä osin. Oikeusministeriö esittää, että esitykseen lisättäisiin selvyyden vuoksi pakkokeinolain 3 luvun 18 §:n 1 momentin muuttamista koskeva säännös seuraavasti:

3 luku
Tuomioistuinmenettely tutkinta-aresti- ja vangitsemisasioissa

18 §
Vangitseminen ja tutkinta-aresti muutoksenhakutuomioistuimessa

Jos muutoksenhakuteitse ylemmän tuomioistuimen tutkittavaksi saatetussa asiassa vaaditaan vastaajan vangitsemista *tai määräämistä tutkinta-arestiin*, hänelle on varattava tilaisuus vastata vaatimukseen, jollei vaatimusta heti jätetä tutkimatta tai hylätä. Tilaisuutta vastauksen antamiseen ei tarvitse varata, jos vastaaja ei ole Suomessa tai on tietymättömissä. Tiedossa olevalle vangittavaksi *tai tutkinta-arestiin määrättäväksi* vaaditun asiassa valtuuttamalle avustajalle on kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Ilmoitus oikeudesta vastauksen antamiseen saadaan lähettää postitse vastaajan viimeksi ilmoittamalla osoitteella.

- - - -

Muutoksenhaku kirjallisesta varoituksesta ja poikkeusluvasta ja valitus tutkinta-arestista (pakkokeinolain 3 luvun 19 §)

Eduskunnan oikeusasiamies katsoo, että tutkinta-arestissa olevalle annetusta varoituksesta ja poikkeusluvan epäämisestä tulisi olla muutoksenhakuoikeus, jonka pakkokeinolain 3 luvun 19 § näyttäisi kieltävän. Oikeusasiamies toteaa myös, että valvontarangaistuksen annetussa laissa ei säädetä muutoksenhausta, mutta vankeuslaissa ja tutkintavankeuslaissa säädetään.

Oikeusministeriö toteaa, että hallituksen esityksen perusteluiden mukaan tutkinta-arestia koskevasta poikkeusluvasta ei saisi erikseen hakea valittamalla muutosta. Pakkokeinolain mukaan matkustuskieltoa ja tehostettua matkustuskieltoa koskeva poikkeusluvan epäämistä koskeva kielto voidaan kuitenkin saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi pakkokeinolain 5 luvun 6 §:n 2 momentin perusteella. Myös tutkinta-arestiin määrätty tarvitsee oikeusturvatakeita sellaisissa tilanteissa, joissa hänellä on asianmukainen syy poikkeuslupaa koskevalle pyynnölleen, joka on kuitenkin evätty. Näillä perusteilla sekä myös säännösten johdonmukaisuuden vuoksi *oikeusministeriö* katsoo, että tällainen mahdollisuus tulisi olla myös tutkinta-arestia koskevan poikkeusluvan epäämisestä.

Lakiteknisesti sääntely ei kuitenkaan olisi täysin matkustuskieltoa vastaava, sillä tutkinta-arestin osalta ei ole pakkokeinolain 5 luvun 11 ja 12 §:ää vastaavaa sääntelyä 2 luvussa tai 3 luvun 19 §:ssä.

O*ikeusministeriö* esittää, että poikkeusluvan käsittelisi käräjäoikeus, mistä ehdotetaan itse säännökseen nimenomaista mainintaa. Tältä osin sääntely vastaisi matkustuskieltoa koskevaa sääntelyä, koska pakkokeinolain 5 luvun 11 §:ssä olevan 3 luvun 1 §:ään kohdistuvan viittauksen mukaisesti matkustuskieltoa ja tehostettua matkustuskieltoa koskeva poikkeuslupa-asia saatetaan käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Oikeusministeriön käsityksen mukaan sellaista välttämätöntä yhteyttä ei ole hovioikeuskäsittelyssä olevaan rikosasiaan, että se edellyttäisi asian käsittelemisen hovioikeudessa. Pääasia ei välttämättä edes ole hovioikeuden käsiteltävänä. Silloinkin, kun rikosasia on hovioikeudessa valituksen johdosta, poikkeuslupaa koskeva asia on merkitykseltään vähäisempi hovioikeusprosessin kannalta kuin rikkomis- ja vangitsemisasia. Pakkokeinolain 3 luvun 18 §:n 2 momentti ei sovellu tähän, koska se koskee asioita, joissa henkilö pidätetään asiassa, joka on saatettu valituksin hovioikeuden käsiteltäväksi.

Näillä perusteilla oikeusministeriö esittää, että ehdotetun **pakkokeinolain 2 luvun 12 h §:n 1 momentin** loppuun lisättäisiin seuraavaa täsmentävä lisäys:

Tutkinta-arestiin määrätty voi saattaa poikkeusluvan epäämistä koskevan asian käräjäoikeuden käsiteltäväksi.

Tutkinta-arestiin määrätyn oikeusturvan kannalta on tärkeää, että käräjäoikeuden ratkaisu poikkeuslupa-asiassa voidaan saattaa ylemmän tuomioistuimen käsiteltäväksi. Jos käräjäoikeus tekee asiassa tutkinta-arestiin määrätyn kannalta myönteisen ratkaisun, muutoksenhakuintressi voi olla myös pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä. Pakkokeinolain 5 luvun 12 §:n perusteella matkustuskieltoon määrätty ja pidättämiseen oikeutettu virkamies voivat kannella käräjäoikeuden poikkeuslupaa koskevasta päätöksestä. Tutkinta-arestin osalta ei olisi vastaavaa pelkästään sitä pakkokeinoa koskevaa säännöstä eikä säännöksille omaa lukua, johon sijoittaa poikkeusluvasta kantelemista koskeva sääntely.

Oikeusministeriö esittää 3 luvun 19 §:n 1 momentin loppuun lisättäväksi lauseen asiasta:

Tutkinta-arestiin määrätty ja pidättämiseen oikeutettu virkamies saavat kannella käräjäoikeuden tekemästä poikkeuslupaa koskevasta päätöksestä.

Sen sijaan ehdotuksen mukaan 3 luvun 19 §:n muutoksenhakua koskeva kielto koskisi kirjallista varoitusta, josta ei siis saisi hakea muutosta valittamalla eikä liioin kannella. Muutoksenhakukielto perustuu siihen, että kirjallisella varoituksella ei olisi sellaista itsenäistä merkitystä suhteessa tutkinta-arestia tai vangitsemista koskevaan päätökseen, että siitä pitäisi erillisenä asiana olla oikeus hakea muutosta. On myös huomattava, että käytännössä mahdollisuus varoituksen antamiseen vangitsemisen sijasta toimisi nimenomaan tutkinta-arestiin määrätyn eduksi, koska tällä tavoin estettäisiin, ettei tutkinta-arestiin määrättyä vangittaisi vähäisen tai lievän velvollisuuksien rikkomisen johdosta. Kirjallisella varoituksella ei olisi ratkaisevaa merkitystä myöskään siten, että varoitus tai sen noudattamatta jättäminen automaattisesti aiheuttaisi tutkinta-arestiin määrätyn vangitsemisen. Vangitseminen kirjallisen varoituksen jälkeen toistuneesta velvollisuuksien rikkomisesta olisi aina tuomioistuimen kokonaisvaltaisessa harkinnassa. *Oikeusministeriö* katsoo, että kirjallisen varoituksen huomioon ottaminen vangitsemista ja tutkinta-arestia koskevassa kokonaisharkinnassa turvaa tutkinta-arestiin määrätyn oikeusturvan perustuslain 21 §:ssä ja ihmisoikeussopimuksen 13 artiklassa edellytetyllä tavalla ottaen lisäksi huomioon, että vangitsemista koskevasta ratkaisusta on oikeus kannella.

Kirjallista varoitusta koskeva päätös on hallintoviranomaisen eli Rikosseuraamuslaitoksen tekemä. Hallintoviranomaisen päätökseen pitäisi siten lähtökohtaisesti hakea muutosta hallintovalitusteitse hallinto-oikeudelta. Jos tällainen mahdollisuus olisi olemassa, käytännössä olisi todennäköistä, että tutkinta-arestia ja vangitsemista koskeva asia olisi käsiteltävänä käräjäoikeudessa tai hovioikeudessa ja kirjallista varoitusta koskeva asia erillisenä asiana hallinto-oikeudessa. Hallinnollisen muutoksenhaun ja vangitsemista tai tutkinta-arestia koskevan oikeuskäsittelyn yhteensovittaminen olisi käytännössä hankalaa.

Näistä syistä *oikeusministeriö* katsoo, ettei ehdotus aiheuta muutoksia esitykseen.

Kriminaalihuollon tukisäätiö (KRITS) esittää, että tehostetusta matkustuskiellosta ja tutkinta-arestista oli valitusmahdollisuus.

Valitusoikeudesta *oikeusministeriö* toteaa, että voimassa olevan pakkokeinolain 3 luvun 19 §:n mukaan vangitsemisasiassa annettuun päätökseen ei saa hakea erikseen muutosta valittamalla. Vangittu saa kannella päätöksestä, jolla hänet on vangittu tai määrätty pidettäväksi edelleen vangittuna (ns. *prossessuaalinen kantelu*).

Hallituksen esityksen mukaan tutkinta-aresti rinnastettaisiin tältä osin vangitsemispäätökseen. Pakkokeinolain 5 luvun 12 §:n mukaan matkustuskieltoa koskevassa asiassa ei saa erikseen hakea muutosta valittamalla. Tuomioistuimen antamasta matkustuskieltoa koskevasta päätöksestä saavat kannella matkustuskieltoon määrätty ja pidättämiseen oikeutettu virkamies. Lain 5 luvun 11 §:ään ehdotetun viittaussäännöksen perusteella kielto hakea erikseen muutosta valittamalla koskisi myös tehostettua matkustuskieltoa. Valituskielto on muutamia poikkeuksia (esimerkiksi takavarikkopäätös) lukuun ottamatta pääsääntö pakkokeinolaissa.

Oikeusministeriö toteaa lisäksi, että valvontarangaistuksesta annettu laki on kumottu, ja säännökset muutoksenhakuoikeudesta sisältyvät yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 14 lukuun.

Näillä perusteilla *oikeusministeriö* katsoo, etteivät ehdotukset anna aihetta esityksen muuttamiseen tältä osin.

2. Tehostettu matkustuskielto

Tehostetun matkustuskiellon erityiset edellytykset (pakkokeinolain 5 luvun 1 a §)

Pirkanmaan käräjäoikeus toteaa, että tehostettuun matkustuskieltoon määräämisen edellytyksiä koskevista säännöksistä ei käy selväsanaisesti ilmi, onko tehostetun matkustuskiellon edellytyksenä vähimmäisrangaistuksen lisäksi vastaavat erityiset edellytykset kuin on säädetty matkustuskiellon edellytyksistä. Käräjäoikeus pitää säännöksen selventämistä perusteltuna.

Oikeusministeriö toteaa, että ehdotetun 5 luvun 1 a §:ssä on viittaussäännös, jonka mukaan tehostettu matkustuskielto voidaan määrätä, jos matkustuskielto on riittämätön pakkokeino 5 luvun 1 §:ssä tarkoitetun vaaran (karttamisvaara, vaikeuttamisvaara ja rikollisen toiminnan jatkamisvaara) torjumiseksi. Oikeusministeriön käsityksen mukaan viittaussäännöksenkin perustella on täysin selvää, että myös astetta vahvempaa pakkokeinoa eli tehostettua matkustuskieltoa käsitellessään tuomioistuimen tulee harkita, voidaanko 5 luvun 1 §:ssä tarkoitettujen vaarojen olemassaoloa sekä tehostetulle matkustuskiellolle asetettujen velvollisuuksien noudattamisen todennäköisyyttä. Jos tätä ei nähdä mahdollisena, tuomioistuin voi vangita rikoksesta epäillyn. Tämän vuoksi *oikeusministeriö* ei pidä ehdotusta perusteltuna.

Selvitys tehostetun matkustuskiellon määräämisen pohjana (pakkokeinolain 5 luvun 1 a §)

Suomen Asianajajaliitto esittää, että viranomaiselle tulisi asettaa myötävaikutusvelvollisuus selvityksen hankkimiseen.

Oikeusministeriö toteaa, että valmistelussa on harkittu sitä, että selvityksen tekisi viranomainen esimerkiksi Rikosseuraamuslaitos. Tämä olisi kuitenkin hidastanut määräämismenettelyä huomattavasti. Tämän vuoksi päädyttiin ehdotettuun ratkaisuun, jossa selvityksen pääasiassa esittää vastaaja ja hänen asiamiehensä tai puolustajansa. Tämä vastaa myös nykyistä menettelyä matkustuskiellon määräämisessä. Selvitykselle ei ole myöskään asetettu erityisiä muotomääräyksiä vaan riittävää voisi olla rikoksesta epäillyn oloista tietävän kuuleminen tai kirjallinen selvitys. Oikeusministeriö viittaa lisäksi edellä tutkinta-arestia koskevan selvityksen yhteydessä todettuun.

Passin myöntämiskielto (pakkokeinolain 5 luvun 3 §)

Itä-Uudenmaan syyttäjänvirasto esittää, että myös matkustuskieltoa koskien tulisi mahdollistaa passin lisäksi *muun matkustusasiakirjaksi hyväksyttävän henkilökortin* poisottaminen.

Oikeusministeriö toteaa, että säännökseen on lisätty maininta henkilökortista lainmuutoksella (667/2016), joka on tullut voimaan 1 päivänä tammikuuta 2017.

Viittaussäännös tehostettuun matkustuskieltoon (pakkokeinolain 5 luvun 4 §:n 3 momentti)

Professori Juha Vuorenpää esittää, että ehdotettuun pakkokeinolain 5 luvun 4 §:n 3 momenttiin lisätään viittaus tehostettuun matkustuskieltoon.

Oikeusministeriö toteaa, että ehdotetun pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n 2 momentin viittaussäännöksen mukaan tehostettuun matkustuskieltoon sovelletaan, mitä tässä luvussa säädetään matkustuskiellosta. Ehdotetun säännöksen perusteluissa on erikseen selostettu niitä säännöksiä, joihin viittaussäännös soveltuu. Lain 5 luvun loppuun sijoitettu viittaussäännös on lakiteknisesti selkeämpi ja yksinkertaisempi ratkaisu kuin molempien termien luetteleminen ja toistaminen kaikissa säännöksissä.

Päätös matkustuskiellosta (pakkokeinolain 5 luvun 5 §)

Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue esittää, että tehostetun matkustuskiellon aloittamisesta tulisi säätää tarkemmin kuten tutkinta-arestista.

Oikeusministeriö toteaa, että pakkokeinolain 5 luvun 5 §:n mukaan tehostetusta matkustuskiellosta on viipymättä ilmoitettava Rikosseuraamuslaitokselle. Matkustuskiellon muusta kuin teknisestä valvonnasta vastaa poliisi. Yhteydenpidosta tehostettuun matkustuskieltoon määrättyyn sekä ilmoituksista poliisin ja Rikosseuraamuslaitoksen välillä on tarkoitus säätää lakia tarkemmin valtionneuvoston asetuksella pakkokeinolain 11 luvun 4 §:n nojalla.

Samassa asunnossa asuvien mielipiteen huomioon ottaminen (pakkokeinolain 2 luku ja 5 luku)

Turun hovioikeus lausuu, ettei säännöksissä ole mitään mainintaa samassa asunnossa asuvien mielipiteen selvittämisestä toisin kuin esimerkiksi valvontarangaistuksessa.

Oikeusministeriö toteaa, että rangaistusten täytäntöönpano eroaa pakkokeinoista monin tavoin. Keskeinen ero valvontarangaistuksen täytäntöönpanon ja ehdotettujen tutkintavankeuden vaihtoehtojen toimeenpanon välillä on, että valvontarangaistuksen täytäntöönpanossa Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä on oikeus päästä valvontarangaistuksen tuomitun tai valvontarangaistukseen tuomittavan asuntoon laissa mainituin edellytyksin. Nyt ehdotetuissa pakkokeinoissa tällaista mahdollisuutta ei olisi. Tekninen valvonta perustuu pakkokeinon kohteena olevan henkilön ylle asetettuun seurantalaitteeseen, jota valvottaisiin satelliitti- eli GPS-valvonnalla. Voimassa olevien säännösten mukaan myöskään matkustuskiellon määräämisessä samassa asunnossa asuvien mielipidettä ei erikseen selvitetä.

Asunnon soveltuvuus ja vangitun tai vangittavaksi vaaditun henkilökohtaiset olosuhteet muut vastaavat seikat selvitetään ehdotetun 5 luvun 1 a §:n ja 2 luvun 12 a §:n säännösten perusteella. Tällöin tuomioistuin voi kiinnittää huomiota myös muiden asunnossa asuvien olosuhteisiin. Erillinen mielipiteen selvittämismenettely veisi myös aikaa kuukaudesta muutamaan kuukauteen, jona aikana tehostetun matkustuskiellon tai tutkinta-arestin käyttö tutkintavankeuden vaihtoehtona saattaisi tulla tarpeettomaksi. *Oikeusministeriön* käsityksen mukaan ehdotus ei anna aihetta muutoksiin.

Tutkinta-arestiin ja tehostettuun matkustuskieltoon liittyvien tietojen luovuttaminen poliisille ja poliisilta (henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annettu laki)

Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue esittää, että henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetussa laissa tulisi säätää oikeudesta paikkatietojen luovuttamiseen poliisille rikoksen estämiseksi ja selvittämiseksi tai henkilön kiinniottamiseksi. Rikosseuraamuslaitoksella tulisi olla oikeus saada näihin pakkokeinoihin liittyvien asianomistajien ja todistajien osoite- ja yhteystiedot, jos heihin epäillään vaikutettavan. Rikosseuraamusalue tiedustelee myös, voidaanko todistajia ja asianomistajia varoittaa liikkumisrajoitusrikkeen nojalla.

Oikeusministeriö toteaa, että hallituksen esityksessä ehdotetaan lisättäväksi henkilötietojen käsittelyssä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain 1 §:ään uusi 2 momentti. Ehdotetun säännöksen mukaan tutkinta-arestiin ja tehostettuun matkustuskieltoon määrättyihin sovellettaisiin, mitä edellä mainitussa laissa säädetään Rikosseuraamuslaitoksen yksikköön otetusta. Rekisteritietoja voidaan luovuttaa poliisille ehdotetun viittaussäännöksen ja mainitun lain 14 §:n perusteella ja vastaavasti saada tietoja viittaussäännöksen ja mainitun lain 28 §:n perusteella. Lisäksi pakkokeinolain 11 luvun 4 §:ään ehdotetaan valtuussäännöstä siitä, että valtioneuvoston asetuksella voitaisiin säätää matkustuskieltoon ja tehostettuun matkustuskieltoon liittyvien asiakirjojen laatimisesta, käsittelystä ja sisällöstä sekä kieltoon liittyvistä toimenpiteistä ilmoittamisesta. Tarkoituksena on, että tällaiset ilmoitukset tehtäisiin teknisiä yhteyksiä käyttäen.

Rikosseuraamuslaitokselle ei esitetä oikeutta ilmoittaa rikkomuksista suoraan todistajalle taikka asianomistajalle, koska turvallisuuden ja järjestyksen ylläpitäminen yhteiskunnassa säädetään laissa poliisin tehtäväksi.

Tutkinta-arestin huomioon ottaminen (**rikoslain 6 luvun 13 §:n 1 momentti ja vankeuslain 3 luvun 3 §)**

Professori Mikko Vuorenpää Lapin yliopistossa ehdottaa lakivaliokuntaa selventämään mietintönsä perusteluissa, että tutkinta-aresti voidaan ottaa huomioon ainoastaan silloin, kun jutussa on haettu muutosta tai kun käsitellään velvollisuuksien rikkomista.

Oikeusministeriö yhtyy Vuorenpään näkemykseen tutkinta-arestin huomioon ottamisesta vasta muutoksenhakuvaiheessa, mutta pitää asia selvänä ilman lausumaakin.

Vuorenpää ehdottaa myös, että vähennys otettaisiin huomioon myös vankeuslain 3 luvun 3 §:ssä. Säännös olisi tarpeen ainakin silloin, kun käräjäoikeus on määrännyt tuomitun tutkinta-arestiin ja käräjäoikeuden tuomio on jäänyt pysyväksi.

Oikeusministeriö toteaa, että vankeuslain 3 luvun 3 §:n 1 momentissa on säännös rangaistuksen täytäntöönpanon alkamisesta tällaisissa tapauksissa. Tämän säännöksen mukaan jos tuomittu ei ole asian takia vangittuna vankeus alkaa sinä päivänä, jona hän menettää vapautensa vankeuden täytäntöönpanoa varten. Saman säännöksen 2 momentin mukaan jos tuomittu vangitsemismääräyksen perusteella menettää vapautensa myöhemmin, vankeusaika alkaa sinä päivänä, jona hänet on otettu kiinni. *Oikeusministeriö* ei pidä vankeuslain 3 luvun 3 §:ään ehdotettua sääntelyä tarpeellisena.

Professori Vuorenpään ehdotus antaa kuitenkin aiheen täsmentää vankeuslain 3 luvun 1 §:n säännöstä tilanteessa, jossa tuomittu on määrätty tutkinta-arestiin, mutta käräjäoikeuden ratkaisu tulee lainvoimaiseksi. Vankeuslain 3 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan rikoslain 6 luvun 13 §:ssä tarkoitettu vähennys otetaan rangaistuksen täytäntöönpanossa huomioon sen pituisena kuin tuomioistuimen päätöksessä on määrätty.

Jos käräjäoikeuden ratkaisu saa lainvoiman, tutkinta-arestissa toimeenpantua aikaa ei ole määrätty käräjäoikeuden päätöksessä. Tämän vuoksi asiasta pitäisi erikseen säätää tällaisissa tilanteissa, jotka lienevät käytännössä hyvin harvinaisia.

Rikosseuraamuslaitos on toimivaltainen viranomainen tutkinta-arestin toimeenpanossa ja Rikosseuraamuslaitoksessa on ajantasainen tieto tutkinta-arestissa toimeenpannusta ajasta, joka otetaan vankeusrangaistuksen täytäntöönpanossa huomioon. Koska vähennys joudutaan ottamaan huomioon rangaistusten täytäntöönpanossa, on luontevinta, että asiasta säädetään vankeuslaissa. Tuomioiden täytäntöönpanosta vastaa vankeuslain 1 luvun 7 §:n 3 momentin mukaan ja rangaistusaikaa koskevan päätöksen tekee vankeuslain 3 luvun 8 §:n mukaan täytäntöönpanosta vastaava virkamies. Rikosseuraamuslaitoksesta annetun valtioneuvoston asetuksen (1739 /2015)11 §:n 1 momentin mukaan täytäntöönpanosta vastaavia virkamiehiä ovat täytäntöönpanojohtaja, täytäntöönpanopäällikkö ja työjärjestyksessä määrätty notaari.

O*ikeusministeriö* esittää, että vankeuslain 3 luvun 1 §:n 2 momenttiin lisättäisiin maininta asiasta seuraavasti:

3 luku
Rangaistusajan laskeminen
1 §
Määräaikaisen vankeusrangaistuksen pituuden laskeminen

- -

Rangaistuksesta rikoslain (39/1889) 6 luvun 13 §:n nojalla tehtävä vapaudenmenetystä vastaava vähennys lasketaan päivinä. Vähennys otetaan rangaistuksen täytäntöönpanossa huomioon sen pituisena kuin tuomioistuimen päätöksessä on määrätty. *Lainvoimaiseksi tulleen käräjäoikeuden tuomion antamisen jälkeen toimeenpantu tutkinta-aresti otetaan huomioon rangaistusaikaa laskettaessa noudattaen, mitä 6 luvun 13 §:ssä säädetään.* Samaa kalenteriaikaa koskeva vähennys otetaan huomioon vain kerran. Jos tuomittu on mainittuna kalenteriaikana suorittanut vankeusrangaistusta tai muuntorangaistusta, vähennystä ei lasketa tältä ajalta. Vankeusrangaistus on kokonaisuudessaan suoritettu, kun rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä tarkoitettu koko rangaistus on suoritettu tai mainitun luvun 13 §:ssä tarkoitettu koeaika on päättynyt.

Oikeusministeriö toteaa vielä, että ehdotus aiheuttaa muutoksen myös johtolauseeseen. Lisäksi on huomattava, että sama pykälä on eduskunnan käsiteltävänä yhdistelmärangaistusta koskevan hallituksen esityksen (HE 268/2016 vp) yhteydessä, joten esitykset on eduskunnassa sovitettava yhteen.

Suomen Asianajajaliitto ehdottaa, että tehostetussa matkustuskiellossa ja tutkinta-arestissa toimeenpantu aika vähennettäisiin lopullisesta rangaistuksesta siten, että kolme päivää näissä pakko-

keinoissa vastaisi kahta päivää tutkintavankeudessa. Lisäksi vajaat päivät tulisi ottaa huomioon rikosasioissa vallitsevan vastaajaedullisen tulkintaopin mukaisesti.

Vankilavirkailijain liitto VVL ry esittää, että ehdotettu muuntosuhde tuntuu erittäin lievältä ottaen huomioon, kuinka suuri ero tutkintavankeudella ja sen vaihtoehdoilla on. VVL ry ehdottaa, että muuntosuhde laskettaisiin siten, että neljä päivää tutkinta-arestissa ja tehostetussa matkustuskiellossa vastaisi yhtä päivää vankeutta.

Oikeusministeriön käsityksen mukaan Suomen Asianajajaliiton ja Vankilavirkailijaliitto VVL ry:n ehdottamat muuntosuhteet olisivat käytännössä erittäin monimutkaisia rangaistusaikojen laskemisessa. VVL ry:n ehdotusta muuntosuhteesta (4/1) oikeusministeriö ei pidä myöskään oikeasuhtaisena siihen nähden, missä määrin näiden pakkokeinojen toimeenpanosta aiheutuu rajoituksia rikoksesta epäillyn tai tuomitun vapauteen.

Suomen Asianajajaliiton ehdotus puolikkaiden päivien laskemisesta kokonaisiksi päiviksi olisi ristiriidassa voimassa olevasta rikoslain 6 luvun 13 §:stä ilmenevän lähtökohdan kanssa, jonka mukaan vapaudenmenetys ja vapaudenrajoitus lasketaan kokonaisina päivinä. *Oikeusministeriö* ei pidä ehdotusta perusteltuna.

3. Tutkintavangin sijoittaminen (tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §)

Eduskunnan oikeusasiamies katsoo, että tutkintavankien poliisin tiloissa tapahtuvan säilyttämisajan lyhentäminen on kannatettava, mutta riittämätön uudistus. Oikeusasiamies perustelee kantaansa laajasti viitaten kansainvälisten ihmisoikeusvalvontaelinten toistuviin kannanottoihin, poliisin tilojen sopimattomuuteen, pohjoismaiseen vertailuun sekä periaatteellisiin näkökohtiin. Oikeusasiamies toteaa, ettei tilan puute vankiloissa eikä poliisilaitoksen etäisyys vankilasta ole esitutkinnan kannalta niin merkittävä ongelma.

Lisälausunnossaan oikeusasiamies toteaa, ettei lähiomaisten ja läheisten tapaamisoikeudelle tulisi antaa merkitystä tutkintavangin poliisin tiloissa säilyttämistä koskevaa päätöstä tehtäessä, koska suostumuksen aitoutta ei voida varmistaa. Suostumus pakkokeinon perusteena on aina ongelmallinen. Oikeusasiamies yhtyy hallituksen esityksestä ilmenevään lähtökohtaan, jonka mukaan rikoksesta epäillyn säilyttämisestä vastaavan viranomaisen ja rikoksen esitutkinnasta vastaavan viranomaisen ei tulisi olla sama, sillä tällöin on olemassa epäasiallisten tutkintakeinojen ja painostuksen mahdollisuus.

Poliisihallitus esittää, että ehdotettua tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:n säännökseen ehdotettua kynnystä sijoittaa tutkintavanki poliisin tiloihin madallettaisiin ehdotetusta (poikkeuksellisen painava syy). Korkealle määritelty kynnys vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen.

Helsingin poliisilaitos esittää, että sijoittamisen kynnystä – poikkeuksellisen painava syy – lievennettäisiin poikkeuksellisen laajojen rikoskokonaisuuksien osalta.

Itä-Uudenmaan syyttäjänvirasto esittää, että tutkintavangin säilyttämisajan nostamista kahdeksi viikoksi vielä harkittaisiin, koska ehdotuksesta uhkaa seurata vakavia vaikutuksia rikosten selvittämisasteeseen, esitutkinnan kestoon ja oikeusvarmuuden toteutumiseen. Tutkintavangin oman perusteltu pyyntö voisi riittää säilytyksen jatkamiseen poliisin tiloissa.

Suomen Asianajajaliitto toteaa, että tutkintavangin säilyttämisajan lyhentäminen seitsemään vuorokauteen on vähimmäistoimi, joka tulee toteuttaa viipymättä.

Oikeusministeriö lausuu, että edellä mainitun tutkintavankeuden järjestämistä pohtineen työryhmän ohjausryhmässä linjattiin, että tavoitteena Suomessa on, että tutkintavangit siirretään välittömästi vangitsemisoikeudenkäynnin jälkeen vankilaan. Ohjausryhmään kuuluivat sisäministeriön poliisiosaston osastopäällikkö Kauko Aaltomaa, kriminaalipoliittisen osaston osastopäällikkö Arto Kujala, Rikosseuraamuslaitoksen pääjohtaja Esa Vesterbacka ja Poliisihallituksen poliisiylijohtaja Seppo Kolehmainen. Ohjausryhmän kannanotto on yksimielinen samoin kuin asiaa valmistelleen työryhmän mietintökin.

Kansainväliset ihmisoikeuksien valvontaelimet eli Eurooppalainen kidutuksen ja muun huonon kohtelun ehkäisemiseksi toimiva komitea (CPT) ja YK:n kidutuksen vastainen komitea (CAT) ovat jo vuodesta 1992 lähtien eli yli 25 vuoden ajan toistuvasti ja painokkaasti huomauttaneet Suomea tästä ilmiselvästä epäkohdasta. Vuonna 2015 CPT uhkasi Suomea julkisella huomautuksella asiasta, mikä olisi äärimmäisen huonoa julkisuutta Suomen kaltaiselle oikeusvaltiolle. Myös kansallinen laillisuusvalvojamme EOA on jatkuvasti ja painokkaasti huomauttanut tästä asiasta, kuten oikeusasiamiehen lakivaliokunnalle antamasta lausunnosta selkeästi ilmenee.

Perusteena kannanotoille on, että tutkintavankia säilyttävän ja esitutkintaa suorittavan viranomaisen ei tule olla sama, sillä tällaiseen järjestelyyn liittyy painostuksen tai lahjonnan vaara. Sillä, onko tällaista painostusta todellisuudessa, ei ole merkitystä. Tutkintavangin sijoittaminen tulee järjestää siten, ettei tällaista mahdollisuutta ole edes teoriassa olemassa.

Tämän lisäksi poliisivankilat ovat täysin sopimattomia tutkintavankien säilyttämiseen. Niissä ei ole soveltuvia toiminta-, tapaamis-, ulkoilu- eikä vapaa-ajan tiloja. Poliisin tilojen ongelmat osoittaa hyvin selvästi myös Helsingin yliopiston kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin tekemä tutkintavankeuden toimeenpanoa koskeva tutkimus. Tutkimus on toteutettu vuonna 2015 haastattelemalla poliisivankilassa olleita tutkintavankeja. Valitettavasti tutkimus on toistaiseksi julkaisematon, mutta tutkintavankien haastatteluista ilmenee valitettavan selvästi poliisivankiloiden äärimmäisen huonot ja karut olosuhteet. Useat haastatellut tutkintavangit kertovat myös painostuksesta ja siitä, että hyvästä yhteistyöstä rikosasian selvittämisessä saa paremmat olosuhteet poliisivankilassa.

Vaikka tutkintavankien säilyttämisestä poliisin tiloissa pitäisi luopua välittömästi ja kokonaan, hallituksen esityksessä ehdotetaan käytännön syistä, että asiassa edetään asteittain. Ensimmäisenä ja ehdottoman välttämättömänä askeleena tässä hallituksen esityksessä ehdotetaan, että säilyttämisaikaa lyhennetään ja poliisin tiloissa säilyttämisen edellytyksiä tiukennetaan.

Siltä osin kuin lausunnoissa on viitattu tutkintavangin omasta pyynnöstä tapahtuvaan säilyttämiseen poliisin tiloissa, *oikeusministeriö* yhtyy oikeusasiamiehen lisälausunnossa todettuun. Poliisin tilat ovat soveltumattomia tutkintavankien säilyttämiseen. Ehdotuksen mukaan ainoastaan poikkeuksellisissa tutkintavangin turvallisuuteen liittyvissä tilanteissa seitsemän vuorokauden enimmäisaika voitaisiin ylittää.

Helsingin poliisilaitoksen lausunnossa esitetystä *oikeusministeriö* toteaa, että poikkeuksellisen laaja rikosasiakokonaisuus on ehdotuksen mukaan peruste poiketa pääsäännöstä ja säilyttää tutkintavanki

poliisin tiloissa seitsemän päivää. Jos rikosasiaan liittyy vaikeuttamisvaarasta aiheutuva erillään pitämisen tarve, jota tuomioistuin pitää poikkeuksellisen painavana, seitsemän vuorokauden enimmäisaika voitaisiin ylittää.

Oikeusministeriön tiedossa on, että tutkintavangin nykyistä nopeammasta siirtämisestä aiheutuu poliisille nykyistä pidempiä kuljetusmatkoja ja resurssien nykyistä suurempaa kohdentamista esitutkinnan alkuvaiheeseen.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikössä on perusteilla kaksi työryhmää, joiden tehtäväksi tullaan antamaan lakien täytäntöönpano. Toinen työryhmä selvittää tutkintavankeuden vaihtoehtojen toimeenpanoa ja toinen keskittyy ratkaisemaan muun muassa niitä mahdollisia ongelmia, joita tutkintavankien nykyistä nopeampi siirtäminen poliisin tiloihin tulee käytännössä aiheuttamaan.

Viimeksi mainitun työryhmän toimeksiantoon kuuluu muun muassa:

- toteuttaa toimenpiteet, joilla tutkintavankipaikkojen riittävyys varmistetaan vankiloissa
- varmistaa tutkintavankiloiden kuulustelutilojen riittävyys vankiloissa ja lisätä videoneuvottelulla tapahtuvan kuulemisen mahdollisuuksia vankiloissa
- huolehtia siitä, että samassa jutussa vangitut on mahdollista pitää erillään toisistaan, jos yhteydenpitorajoituksia on määrätty (esim. laajat rikosasiat)
- selvittää Rikosseuraamuslaitoksen hallinnoiman tutkintavankiosaston perustamista poliisin säilytystilojen yhteyteen alueilla, joissa kuulustelumatkat ovat kohtuuttoman pitkät

Työryhmään tulee edustus ainakin sisäministeriöstä, oikeusministeriöstä, Rikosseuraamuslaitoksesta ja Poliisihallituksesta.

Oikeusministeriö katsoo, että lausunnoissa esitetyt epäkohdat ja huolet voidaan selvittää ja ratkaista tässä laajapohjaisessa työryhmässä.

Oikeusministeriö painottaa edelleen, että kaikissa muissa pohjoismaissa tutkintavangit siirretään vankeinhoitoviranomaisen hallinnoimaan vankilaan heti vangitsemisoikeudenkäynnin jälkeen. Oikeusministeriö viittaa myös hallituksen esityksessä jaksoissa 1.2, 2.3.2 ja 3.2.2 selostettuihin perusteluihin.

Oikeusministeriö korostaa, että hallituksen esitys on yksimielisesti valmistelu kompromissi. Lausunnoissa ei ole esitetty mitään sellaisia uusia perusteluita, jotka eivät olisi olleet ohjausryhmän ja työryhmän työn kuluessa tiedossa ja käsiteltävänä.

Näillä perusteilla *oikeusministeriö* katsoo, että hallituksen esityksessä ehdotettua sääntelyä ei tulisi muuttaa.

Läsnäolo tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa ja tutkintavangin siirtäminen kuulusteltavaksi (tutkintavankeuslain 3 luvun 8 §)

Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue esittää, että tutkintavangin päästämisestä muuhun viranomaiseen kuultavaksi päättäisi kaikissa tilanteissa johtaja.

Oikeusministeriö toteaa, että tutkintavangin kuulemisen muussa viranomaisessa, käytännössä poliisin luona, ei pääsääntöisesti pitäisi kestää seitsemää vuorokautta pidempään. Ainoastaan kuulemisen perusteesta tai muusta vastaavasta erityisen painavista syistä sijoittaminen voisi kestää pidempään kuin seitsemän vuorokautta matka-aika mukaan lukien. Yhdenmukaisen käytännön ja kriteereiden varmistamiseksi *oikeusministeriö* pitää välttämättömänä, että päätöksenteko seitsemää vuorokautta pidemmissä kuulemisissa keskitetään arviointikeskukseen.

Eduskunnan oikeusasiamies esittää harkittavaksi, että tutkintavangin pitäminen poliisin tiloissa omassa asiassaan kuultavaksi olisi lyhyempi kuin 12 tuntia. Enimmäisaika on pitkä eikä siihen lueta kuljetukseen kulunutta aikaa. Tutkintavangin on myös päästävä ulkoilemaan.

Poliisihallitus ehdottaa, että se, ettei matka-aikaa lueta säännökseen, kirjattaisiin itse säännökseen.

Suomen Asianajajaliiton mielestä ehdotus siitä, että tutkintavanki voitaisiin siirtää oman asiansa esitutkintaa varten poliisin säilytystilaan, on torjuttava.

Oikeusministeriö toteaa, että alkuperäisessä hallituksen esityksessä matka-aika oli luettu 12 tunnin enimmäisaikaan. Saadun lausuntopalautteen perusteella ehdotettua säännöstä muutettiin siten, että matka-aikaa ei lueta säilytyksen enimmäisaikaan. Koska poliisin tiloissa säilyttämisen aikaa ehdotetaan lyhennettäväksi, joissakin tilanteissa on välttämätöntä, että tutkintavanki voitaisiin siirtää lyhyeksi aikaa poliisin tilaan esitutkinnan jatkamiseksi. *Oikeusministeriön* käsityksen mukaan säännös on selkeä ja ongelmaton ilman Poliisihallituksen ehdottamaa lisäystäkin. Tätä lausetta edeltävässä virkkeessä matka-ajan mukaan lukemisesta on nimenomainen säännös, kuten myös vankeuslain 6 luvun 5 §:ssä.

4. Muita ehdotuksia

Yhden tuomarin päätösvalta (oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 8 §:n 2momentin 11 kohta.)

Turun hovioikeus esittää, että oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 8 §:n 11 kohtaan lisättäisiin tutkinta-arestia koskeva vaatimus.

Oikeusministeriö pitää ehdotusta perusteluna ja esittää sanotun lain kohdan muuttamista seuraavasti:

2 luku
Päätösvaltaisuudesta

8 §

- - - -

5. Esityksen vaikutukset

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö toteaa, ettei Rikosseuraamuslaitoksella ole mahdollisuutta nykyisten resurssien puitteissa perustaa uusia yksiköitä esimerkiksi ottamalla haltuunsa poliisilaitosten yhteydessä olevia tutkintavankien säilytystiloja. *Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue* esittää, ettei Rikosseuraamuslaitoksella ole nykyresursseilla järjestää tutkintavankiosastoa esimerkiksi Rovaniemelle.

Oulun vankila toteaa, ettei tutkinta-arestiin määrättyä voida tavata kerran viikossa, koska välimatkat Lapissa ovat pitkät. Välimatka lähimpään yhdyskuntaseuraamustoimistoon ja vankilaan on myös liian pitkä arestiin määrätyille, joilla ei ole autoja ja jotka ovat julkiseen liikenteen tavoittamattomissa. Yksi henkilötyövuosi 10–15 valvottavaa kohden ei riitä Pohjois-Suomessa. Myös valvontalaitteiden toiminnassa on ongelmia.

Vankilavirkailijainliitto VVL ry toteaa, että ehdotusten täytäntöönpanosta aiheutuneet määrärahatarpeet tulisi arvioida kahden vuoden kuluttua lakien voimaantulosta. *Vankilavirkailijainliitto VVL ry* lausuu, että tutkintavankien nykyistä nopeampi siirtäminen vankilaan aiheuttaa ongelmia tilojen ja henkilöresurssien käytölle. Toinen ongelma on kuulustelutilojen rakentaminen.

Oikeusministeriö toteaa, että edellä on selostettu perusteilla olevia työryhmiä. Toisen työryhmän tehtävänä on myös selvittää muun muassa mahdollisten yksikköjen perustamisesta aiheutuvia kustannuksia ja tehdä ehdotus rahoituksesta. Toisen työryhmän tehtävänä on selvittää tehostetun matkustuskiellon ja tutkinta-arestin toimeenpanoa ja viranomaisten väliseen menettelyyn ja muuhun lakien operatiiviseen täytäntöönpanoon liittyviä kysymyksiä. Työryhmät perustettaneen huht - toukokuussa 2017.

Valtakunnansyyttäjävirasto esittää, että tutkintavankien säilytysajan lyhentäminen aiheuttaa melko varmasti erilaisia rikosvastuun toteuttamista vaikeuttavia seuraamuksia. Etenkin vakavan huumausainerikollisuuden ja järjestäytyneen rikollisuuden tutkinnassa nykytasoisten tulosten saavuttamiseksi käytettävissä olevaa tutkintaresurssia tulisi lisätä, mitä nykyinen taloudellinen tilanne tuskin sallii. Haitallisten vaikutusten kokonaisarvioinnin perusteella olisi täysin perusteltua päätyä hylkäämään ehdotettu muutos tältä osin.

Lapin käräjäoikeus lausuu, että Lapissa voidaan tutkintavankia joutua kuljettamaan nykyisin Utsjoelta Rovaniemen poliisivankilaan. Esityksen toteutuessa lisämatkaa Ouluun tulee 240 kilometriä. Tällöin tutkintavanki on 700 kilometrin päässä läheisistään. Tämä saattaa rikkoa perustuslainsäännöksiä ja pakkokeinolain vähimmän haitan periaatetta. Käräjäoikeuden mielestä tulisi perustaa Rikosseuraamuslaitoksen ylläpitämiä tutkintavankiyksikköjä esimerkiksi Rovaniemen poliisivankilan yhteyteen tai Ylitornion avolaitokseen.

Poliisihallitus käsittelee lausunnossa laajasti niitä ongelmia, joita poliisille aiheutuu tutkintavankien nykyistä nopeammasta siirtämistä vankiaan. Poliisihallitus painottaa, ettei poliisi tule suoriutumaan kehysrahoituksen puitteissa yhdestäkään uudesta tehtävästä.

Oulun vankila on huolissaan lisääntyneistä kuljetuksista ja Oulun vankilan mahdollisuuksista pitää tutkintavangit erillään toisistaan vankilassa ja kuljetusten aikana.

Helsingin poliisilaitos selostaa lausunnossaan yksityiskohtaisesti niitä vaikutuksia, joita poliisilaitokselle aiheutuu. Matkustaminen vankilaan toisi merkittäviä lisäkustannuksia ja varaisi poliisin kaluston näihin matkoihin. Esitutkinta muuttuisi entistä etupainotteiseksi ja siihen tulisi kohdistaa nykyistä enemmän henkilöresursseja. Poliisilaitos toteaa lisäksi, että Rikosseuraamuslaitoksen hallinnoiman erillisen tutkintavankiosaston perustaminen Helsingin poliisilaitoksen yhteyteen mahdollistaisi tehokkaan rikostutkinnan ja kustannusten hallinnan, mutta edellyttäisi mittavia muutostöitä nykyisiin tiloihin.

Oikeusministeriö yhtyy Lapin käräjäoikeuden huoleen kuljetus- ja kuulustelumatkojen pidentymisestä, mutta katsoo, että tutkintavankien kuljettaminen Utsjoelta Ouluun lienee varsin harvinaista. Valtakunnansyyttäjänviraston huolenaiheita ja ratkaisuja niihin on käsitelty hallituksen esityksessä laajasti. Oikeusministeriö viittaa edelleen perusteilla olevien työryhmien toimeksiantoon ja tehtäviin. Toisen työryhmän nimenomaisena tehtävänä on selvittää keinoja tällaisten haittojen vähentämiseksi. Yhtenä vaihtoehtona pidetään Rikosseuraamuslaitoksen hallinnoiman tutkintavankeusosaston perustamista poliisilaitoksen yhteyteen sellaisilla alueilla, joissa kuljetusmatkat muodostuvat pitkiksi. Tällainen osasto voitaisiin perustaa sellaisille paikkakunnille, joilla tutkintavankeja on edelleen tarkoituksenmukaista säilyttää tutkinnallisista syistä ja säilytettävien tutkintavankien määrä olisi sellainen, että erillisen osastojen perustaminen olisi perusteltua. Työryhmässä voidaan selvittää myös Helsingin poliisilaitoksen esille nostamia seikkoja.

6. Lakien voimaantulo

Hallituksen esityksen mukaan lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 2018. Lakien täytäntöönpanoa valmistelevien työryhmien työskentely tulee kuitenkin vaatimaan esitettyä pidemmän ajan, joten voimaantulo siirtynee vuoden 2018 syksyyn tai vuoden 2019 alkuun.